

Lisbeth Pettersen

DE ONBESLISBAARHEID VAN DE TEKST EN HET POSTMODERNE SUBJECT

Volgens deconstructivisten zoals de Franse Jacques Derrida en de Belgisch-Amerikaanse Paul de Man is de tekst fundamenteel onbeslisbaar. Er is geen binnen- of buitentekstueel vast centrum dat structureert en dus de tekst verankert. Het teken is geen teken-van ("sign-of"¹). Een teken verwijst naar andere tekens, een "signifiant" verwijst niet naar een "signifié", maar naar andere "signifiants". Op een dergelijke manier verwijst een concept naar een tweede concept, dat naar een derde concept verwijst enzovoort. "Signifiant" verwijst naar "signifiant" naar "signifiant" enzovoort, concept verwijst naar concept verwijst naar concept enzovoort, en als een gevolg hiervan verwijst een tekst naar een tweede tekst, de tweede tekst naar een derde tekst enzovoort. Dit houdt in dat de tekst in feite grenzeloos, oneindig en onbeslisbaar is.

De onbeslisbaarheid van de tekst betekent niet alleen dat de tekst oneindig is en dus niet afgeperkt kan worden. Belangrijk is ook dat de twee begrippen die we in centrale binaire opposities van de tekst vinden afhankelijk van elkaar en onscheidbaar worden, en dus dat die voor de tekst cruciale logisch-semantische hiërarchieën ondermijnd worden. Dat wil in feite zeggen dat alle teksten in principe zelfdeconstruerend zijn. Alle teksten hebben (tenminste) een meer of minder impliciet verhaal, maar ze dragen ook deconstruerende mechanismen in zich, mechanismen die de betekenisdragende fundamentele binaire en hiërarchische grondslag van het verhaal (of van de verhalen) deconstrueren.

De onbeslisbaarheid van de tekst kan omschreven worden als een resultaat van

het feit, zoals gezegd, dat er geen binnen-of buitentekstuele verschijnselen zijn die de tekst in een vaste structuur verankeren. De tekst wordt daarom oneindig; het is niet mogelijk zijn betekenis(sen) af te perken en vast te houden. De betekenis(sen) van de tekst is (zijn) altijd verschoven, is altijd bezig zich van zichzelf te verwijderen.

Een interessante vraagstelling is in hoeverre het mogelijk zou zijn een parallel te trekken tussen de onbeslisbaarheid van de tekst en het zogenaamde postmoderne subject. Het postmoderne subject is vaak beschouwd als "leeg", dat wil zeggen dat het subject geen vaste kern of identiteit heeft. Daarom is het subject ook geen autonoom subject. Een fundamentele gedachte is dat er een nauwe relatie bestaat tussen de menselijke taal, het bewustzijn en socio-culturele relaties, en dat deze nauwe relatie tot gevolg heeft dat het bewustzijn een talig socio-cultureel verschijnsel is: meer een collectief of objectief verschijnsel dus dan een individueel of subjectief verschijnsel.²

Het doel van dit artikel is verre van een volledig antwoord te willen geven op de vraag of er overeenkomsten zijn tussen de tekst als onbeslisbaar en het postmoderne subject. De bedoeling is slechts de vraagstelling te belichten door, en op basis van, een deconstructieve interpretatie van vier gedichten van de contemporaine Noorse schrijfster Eldrid Lunden. Mijn pogingen kunnen dus afgeperkt worden tot de volgende twee: 1) een deconstructieve interpretatie van de vier gedichten te leveren, en 2) een potentiële samenhang te zoeken tussen de subject/identiteit-thematiek van deze gedichten en de fundamentele onbeslisbaarheid van de tekst. Eerst wil ik de gedichten interpreteren en relaties tussen de subjectiviteits- en identiteits-thematiek en tekst- en teken-theorieën aanduiden. Daarna zal ik hieruit een conclusie proberen te kunnen trekken. Maar allereerst wil ik een korte presentatie van Eldrid Lunden geven.

De Noorse dichteres Eldrid Lunden

Eldrid Lunden is geboren in 1941, en zij debuteerde in 1968 met de gedichtenbundel *bjv. juli*. De recensies waren lovend. E. Lunden werd gekarakteriseerd als een taal-filosofische dichteres, een karakteristiek die ook voor haar latere productie geldt. Tot 1991 zijn er van haar al met al zeven gedichtenbundels verschenen, en zij is volgens velen een van de belangrijkste huidige Noorse dichters. Als schrijfster heeft Eldrid Lunden de voor postmodernisten kenmerkende tegendraadse en open vorm, een experimentele en complexe schrijfstijl. Bij haar vinden we tevens de postmodernistische epistemologische en ontologische twijfels en vragen: wat kunnen we weten, en wat is eigenlijk de wereld?

Het oeuvre van E. Lunden valt in drie fasen uiteen. Het eerste deel omvat alleen de eerste gedichtenbundel. Deze bundel bestaat uit losse gedichten met titels. De thematiek is geconcentreerd rond taal, subject, identiteit, vrijheid/onvrijheid en de relatie tussen man en vrouw. Er zijn ook enkele gedichten waarin natuurbeschrijvingen centraal staan, maar dan altijd op metaforische wijze.

Het tweede deel van het oeuvre bestaat uit drie bundels gedichten. In deze bundels hebben de verzen geen titels, en er bestaat een impliciete epische samenhang tussen de gedichten. De thematiek verschilt niet van de eerste gedichtenbundel.

Het derde deel van het oeuvre bestaat uit haar laatste drie bundels. Deze zijn duidelijker filosofisch van aard dan het vroegere werk. Cruciaal is opnieuw de relatie tussen taal, bewustzijn en socio-culturele relaties.

Ik heb gedichten uit een bundel uit het tweede deel van het oeuvre gekozen, namelijk uit *hard, zacht (hard mjuk, 1976)*. Deze bundel wordt vaak gezien als haar meest gecompliceerde bundel vanwege het gecomprimeerde taalgebruik en de op het eerste gezicht 'ontoegankelijke' thematiek.

De interpretatie; de thema's identiteit en subjectiviteit

De gedichtenbundel *hard, zacht* bestaat uit 47 korte gedichten die als losse

fragmenten uit een impliciet verhaal beschouwd kunnen worden. De gedichtenbundel bestaat uit vier delen. In elk deel is er een impliciete epische samenhang tussen de gedichten, en er is ook een impliciete epische samenhang tussen de vier hoofddelen van het werk. Ten eerste zien we de impliciete epische samenhang in dat er duidelijk een en dezelfde hoofdpersoon is in alle verzen. Ten tweede wordt er in deze bundel een vorm van ontwikkeling aangegeven: de hoofdpersoon, een vrouw, ontwikkelt zich, en parallel hiermee veranderen ook haar relaties met de andere personen in de tekst. In het eerste deel wordt de relatie tussen de personen heel vaag aangeduid als een relatie die gebaseerd is op verlangen. De personen lijken punten die elkaar aantrekken, die samengevoegd en dan weer gescheiden worden. Het lyrische subject (de vrouw, aangeduid als "zij") ontwikkelt zich in de daarop volgende drie delen tot een (schijnbaar) autonoom subject, en haar relaties tegenover de andere personen worden tegelijkertijd meer gecompliceerd. Op het eind van dit impliciete verhaal is er een afstand ontstaan tussen het lyrische subject en een mannelijk persoon die ook centraal staat in het impliciete verhaal.

De centrale thematiek in het werk is dus indirect gebaseerd op een identiteits- of subjectiviteits-problematiek. In het eerste van de vier gedichten die mijn interpretatie omvat, is het mogelijk de thema's identiteit en subjectiviteit te vinden in een spiegel-metaforiek:³

Probeert in de spiegel te begrijpen
door twaalf ernstige jaren,
legt een hand tegen
de hals, die
is naakt.

De sequentie "Probeert in de spiegel te begrijpen" kan worden opgevat als gebaseerd op de in het Noors vaste uitdrukking "zich in de spiegel aanschouwen". Deze vaste uitdrukking is eigenlijk gebaseerd op een "misverstand": ik zie niet mezelf, maar een spiegelbeeld van mezelf in de spiegel. In het gedicht komt op een bijzondere manier een identiteit tot stand tussen de persoon die zich in de spiegel aankijkt en het spiegelbeeld. Het lyrische subject bevindt zich *in* de spiegel, en

daar probeert zij iets te begrijpen. De spiegel vormt dus een existentiële ruimte in het gedicht, waarin het lyrische subject bestaat.

Indien het "ik" in de spiegel zit, moet het "ik" logisch gezien een spiegelbeeld zijn, en niet de persoon die zich spiegelt. Het "ik" is dan geen autonome identiteit, maar eerder een verschijnsel dat afhankelijk is van andere verschijnselen. Een spiegelbeeld is nooit een spiegelbeeld van zichzelf (dwz. een spiegelbeeld van een spiegelbeeld), maar altijd een spiegelbeeld van iemand of iets anders. Het "ik" is dus afhankelijk van tegenover wat of wie het individu staat. Een gevolg daarvan is dat het principieel onmogelijk is het "ik" af te perken; het "ik" wordt altijd afhankelijk van een relatie tot een ander verschijnsel. Het "ik" is op zich niets, maar is of wordt (iets) in relatie tot andere verschijnselen.

Misschien is het hier vruchtbaar om een parallel te trekken tussen het "ik" als een afhankelijk verschijnsel en het taal-teken. Volgens structuralistische en post-structuralistische teken-theorieën betekent het teken, omdat het verschillend is van de andere tekens, en omdat het een deel van een systeem is. Dat wil zeggen dat het taal-teken zijn betekenis niet in zichzelf draagt. Op basis van de interpretatie van het eerste gedicht is het mogelijk te zeggen dat het subject op dezelfde wijze als het eerder genoemde "ik" een afhankelijk verschijnsel is. Het gedicht gaat over een individu dat iets probeert te begrijpen. Indien het "ik" op zich niets is, indien het "ik" eigenlijk geen zelf heeft of niet identiek is met zichzelf, kan ook niet zijn begrip zijn *eigen* begrip zijn. Met andere woorden, het individu kan niet als "zich-zelf" begrijpen, maar begrijpt als iets dat gevormd is door het socio-culturele systeem. Het subjectieve is dus meer collectief dan subjectief. Een individu is minder een "ik" dan een "wij", of anders gezegd: een "ik" is een variatie op een thema "wij".

Het gedicht impliceert dat het menselijke begrip op een "misverstand" is gebaseerd, maar wel op een "misverstand" dat de enige mogelijkheid is en dus - paradoxaal - het begrip vormt. De structuur van het begrip is dus het "misverstand": wij begrijpen namelijk niet als onszelf, of: wij begrijpen niet *zelf*.

Het tweede gedicht dat ik hier wil behandelen, is een gedicht waarin de

tegenstelling tussen grenzen (het eindige) en het grenzeloze (het oneindige) ondermijnd wordt. Interessant is ook dat er in dit gedicht een relatie wordt gelegd tussen het oneindige en het lichaam:

Er komt iets met de grenzen
er komt iets met haar eigen
zachte lichaam dat nooit eindigt.

Er komt iets, en er komt iets *met* dat wat komt. Dat wat komt zijn 1) "de grenzen", en 2) "haar eigen / zachte lichaam dat nooit eindigt". De identieke herhaling van de sequens "Er komt iets met" kan een indicatie zijn dat de grenzen en het lichaam iets gemeenschappelijk hebben. Het feit dat het lichaam onze fysieke grenzen vormt, maakt het mogelijk de grenzen als het lichaam (of vice versa) te interpreteren. Het lichaam wordt in het gedicht gekarakteriseerd als aan de ene kant "haar eigen" en aan de andere kant ook als een geheel (een lichaam) dat "nooit eindigt". Het lichaam wordt dus gekarakteriseerd als 1) eindig en 2) oneindig. Het gedicht is daarbij gebaseerd op een paradox. Ten eerste nadert eindigheid en oneindigheid het lyrische subject, ten tweede nadert eindigheid en oneindigheid haar *als haar*, of als iets dat haar is ("haar *eigen / zachte lichaam*"). Ten derde *zijn* de grenzen het lichaam (het oneindige).

Het lichaam als oneindig gezien, vormt een logische tegenstelling tot het lichaam gezien als haar eigen lichaam. Het woordje "eigen" impliceert individualiteit en autonomie, en oneindigheid impliceert daarentegen totaliteit. Belangrijk is dat deze tegenstelling verdwijnt indien wij het lichaam interpreteren als een beeld van het subject; het subject is, zoals wij gezien hebben, een afhankelijk en dus ook "oneindig" verschijnsel.

Misschien ligt er een impliciete kritiek op het geloof in individualiteit en autonomie in het gedicht. Deze interpretatie wordt ondersteund door de relatie in het gedicht tussen aan de ene kant het individu en aan de andere kant de grenzen/het lichaam. Het lichaam is gelijktijdig iets dat *is* de vrouwelijke hoofdpersoon ("haar eigen"), iets dat *niet* de vrouwelijke hoofdpersoon is (iets dat

haar nadert, en oneindig is) en iets dat de vrouwelijke hoofdpersoon/het individu *wordt*.

De tegenstellingen oneindigheid/eindigheid en subject (lichaam)/object worden ondermijnd. Het eindige is niet te onderscheiden van het oneindige, en het subject is niet te onderscheiden van het object. De binaire opposities zijn fundamenteel afhankelijk van elkaar, niet gewoon afhankelijk, maar op een bijzondere manier "omgekeerd afhankelijk".

E. Lunden gebruikt in een van haar laatste gedichtenbundels de Möbius-band⁴ als overkoepelend symbool. De Möbius-band is een band die zo samengevoegd is dat boven- en onderkant (of buiten- en binnenkant) in elkaar overlopen. Indien men met zijn vinger probeert de bovenkant van het band rond te volgen, merkt men plotseling dat de vinger - zonder de kant te hebben gekruist - de onderkant volgt. Bovenkant is onderkant, en onderkant is bovenkant, maar tegelijkertijd is er toch zowel een bovenkant als een onderkant van de band. Dit kan een vorm van "omgekeerde afhankelijkheid" worden genoemd⁵. De twee delen zijn elkaar, maar ze zijn tegelijkertijd twee verschillende verschijnselen.

Net als de relatie tussen de boven- en de onderkant van het Möbius-band is de relatie tussen oneindigheid en eindigheid en tussen subject en object een relatie gebaseerd op omgekeerde afhankelijkheid. Het oneindige is de tegenstelling tot het eindige, maar ook op een vreemde manier hetzelfde. Het subject en het object zijn tegenstellingen, maar tegelijkertijd zijn ze paradoxaal ook elkaar, of hetzelfde.

Zoals wij gezien hebben, kan het "ik" in deze tekst (dat wil zeggen in het werk) gezien worden als een spiegelbeeld. Een spiegelbeeld is nooit een spiegelbeeld van zichzelf, maar altijd een spiegelbeeld van iets anders. Het subject heeft dus geen autonome identiteit, maar is of wordt altijd iets in relatie tot iets anders (het object). De relatie tussen het subject (het "ik") en het object (de wereld) kan verklaard worden door een verwijzing naar de gedachte dat het bewustzijn een taal-verschijnsel is dat zijn vorm ontleent aan socio-culturele structuren. Wij gebruiken, althans volgens de deconstructivisten, altijd oude gedachte- en taal-structuren; het is niet mogelijk buiten de overgeleverde taal te denken of te

spreken. Dit leidt, volgens hen, tot een heel fundamentele vorm van intertekstualiteit. De mens is niet in staat om nieuwe gedachten te produceren, alleen maar om op oudere gedachten te reageren.

Het volgende gedicht, het derde, sluit in de tekst direct aan bij het vorige gedicht.

Zij wil zich herscheppen
tot een beweging, zij wordt logisch
gezien overal.⁶

De wens houdt in dat het lyrische subject "overal" en "boven alles" en dus onafhankelijk van alles en ook grenzeloos wil zijn. Het lyrische subject wenst een vorm van vrijheid van grenzen. Een beweging kan worden omschreven als iets dat geen grens tussen zich en zijn omgeving heeft. De beweging is dat wat in beweging is, in beweging. Volgens deze opvatting is het niet mogelijk de beweging te isoleren van het object in beweging.

Zoals we gezien hebben is het subject, of het "ik" in de verzen van Eldrid Lunden, een vorm van spiegelbeeld van iets of al het andere. Dit houdt in dat het principieel onmogelijk is het subject (het spiegelbeeld) te scheiden van het object (het andere, dat wat zich spiegelt), en dat het principieel onmogelijk is het subject als *statisch* en als een *geheel* te grijpen. De wens een "beweging" te worden is dus gebaseerd op een misverstand. Het misverstand van het lyrische subject is dat zij iets wil worden dat zij al is. In het tweede gedicht wordt het volgende gezegd over haar: "[...] haar eigen / zachte lichaam *dat nooit eindigd*". Iets dat in staat is te eindigen, moet logischer wijze in een of andere vorm van beweging zijn. Dit klinkt misschien niet logisch, maar het is in feite de paradox van het postmoderne subject: het subject is niet autonoom, maar "afhankelijk" (als het spiegelbeeld) en dus "dynamisch" en "oneindig", en vat zichzelf op als onvrij, en streeft daarom naar vrijheid van zijn grenzen. Het paradoxaale is dan dat de grenzen oneindig en ongrijpbaar zijn: zoals we gezien hebben is het "ik" een spiegelbeeld van andere verschijnselen, en dus is het niet mogelijk het "ik" af te perken.

Het lyrische subject is in feite datgene waarvan zij zich wenst te bevrijden. Als subject beschouwd is zij onlosmakelijk verbonden met haar socio-culturele omgeving. Zij is continu "in beweging"; zij is een spiegelbeeld van alles wat zij ontmoet, en dus geen vaste vorm.

Het begrip "identiteit" is in het algemeen ook gebaseerd op een paradox. Het begrip betekent eigenlijk iets dat een identiteit is van verschillen; noch het bewustzijn noch het lichaam zijn identiek met zichzelf, maar veranderen steeds. Het "zelf" houdt de identiteit vast, maar het "zelf" wordt zelf gevormd door de verschillende situaties en gebeurtenissen die het subject beleeft. De identiteit is dus een verschijnsel dat zich continu beweegt tussen verschillende posities, en een verschijnsel dat verandert van positie tot positie. De identiteit is dus altijd *verschoven* in relatie tot zichzelf.

Het lyrische subject wil zich bevrijden uit iets waaruit het niet mogelijk is zich te bevrijden. Zij vat zichzelf op als ingesloten in iets dat haar niet kan insluiten, namelijk haar zelf of haar "ik"; dat wil zeggen haar subjectiviteit die meestal collectief van aard is. Dit is een logocentrisch misverstand dat ook blijkt uit het laatste gedicht dat ik hier behandelen wil:

Keer op keer
buigt hij zich naar voren om te zien
wie zij is en
wordt, maar de ochtend is nog
een stolp van glas om haar heen
en de rug trekt
een koude lijn om dat wat er nog steeds is
te zeggen.

De ruimte die haar insluit is de ochtend. Dit houdt in dat de ruimte net zo groot als klein is, net zo oneindig als eindig is en net zo open als dicht is. De vrouw is ingesloten in de wereld, of beter gezegd: zij is ingesloten in de wereld in een bepaalde toestand, namelijk de ochtend.

Er wordt in het gedicht aangeduid dat de ingeslotenheid geen absolute toestand

is, en dus dat er een vorm van vrijheid als een tegenstelling tot de onvrijheid is. Ten eerste blijkt dit uit het adverbiaal "nog steeds", ten tweede uit het feit dat het de ochtend is die haar insluit (en ochtend wordt altijd dag...). Ten derde kan er een vrijheids-potentieel liggen in dat wat het lyrische subject in zichzelf sluit, namelijk "dat wat er nog steeds is / te zeggen".

Maar *is* de vrouw ingesloten en onvrij? Wij kunnen, zoals we gezien hebben, het betekenispotentieel van het gedicht beschouwen als gebaseerd op een logisch fundament van de tegenstellingen open/dicht, vrij/onvrij. Een noodzakelijk logische voorwaarde voor de onvrijheid zou moeten zijn, dat de ruimte die sluit in eindig en dicht is. De metafoor duidt aan dat de ruimte open, maar tegelijkertijd ook dicht is.

Kan een dichte, tegelijkertijd open ruimte iets insluiten?

Indien er logisch gezien geen eenduidig dichte en geen eenduidig open ruimtes zijn, is de binaire oppositie vrij-onvrij niet logisch verankerd. De hiërarchie vrij-onvrij wordt dus ondermijnd doordat de begrippen open-dicht in elkaar overlopen, zodat er geen echte tegenstelling kan zijn tussen open-dicht en tussen vrij-onvrij.

Maar wat gebeurt er dan met het impliciete verhaal van het gedicht? De man in het gedicht lijkt erachter te willen komen wie de vrouw eigenlijk "is en / wordt". De afstand tussen de twee maakt dit onmogelijk. De vrouw is buiten zijn bereik omdat zij ingesloten is, en misschien ook omdat zij iets in zichzelf insluit; "dat wat er nog steeds is / te zeggen". De vragen zijn, op basis van deze interpretatie, of zij werkelijk ingesloten en onvrij is of niet, en dus of er een afstand is - of moet zijn - of niet tussen de twee personen.

De sequentie "is en / wordt" vormt een parallel met de in het Noors vaste uitdrukking "is en wordt" die betekent dat iets of iemand op een of andere manier onverbeterlijk is, dat hij of zij zich verzet tegen verandering in de betekenis van zichzelf te verbeteren. Daarom is het mogelijk dat het gedicht een impliciete kritiek inhoudt. Deze kritiek moet iets te maken hebben met het ingesloten zijn van de vrouw en ook met het insluiten van "dat wat er nog steeds is / te zeggen". Met

andere woorden: de kritiek moet iets te maken hebben met de afstand tussen de vrouw en de man in het gedicht.

Misschien zwijgt het lyrische subject omdat ze geen verandering wil: omdat ze wil dat de afstand tussen de man en haarzelf blijft. Misschien zwijgt ze, omdat ze niet in de mogelijkheid van verandering of verbetering gelooft. Dat zou kunnen inhouden dat ze niet weet, of niet tot het besef gekomen is, dat haar ingeslotenheid een vorm van misverstand is. Eigenlijk is zij in zichzelf of in de wereld ingesloten, en dus niet eigenlijk ingesloten, maar eerder tegelijkertijd "vrij" en "onvrij" (gedeconstrueerde termen).

De sequens "is en / wordt" kan ook veranderlijkheid betekenen. Dat zij "is" en "wordt" kan betekenen dat zij als subject of als "ik" continu in beweging en verandering is. We hebben al gezien dat de identiteit, het "ik" of het subject een spiegelbeeld is van iets anders. De onveranderlijkheid van het subject (het statische) kan dus de veranderlijkheid van het subject (het dynamische) zijn. De identiteit is altijd bezig zich van "zichzelf" te verwijderen. Het subject is dus te vergelijken met een punt dat onafgebroken in beweging is, dat wil zeggen een punt zonder een vast punt. Het subject is nooit zichzelf, maar verandert steeds.

Het feite dat er een impliciete kritiek van de vrouw in het gedicht aanwezig lijkt te zijn, zou moeten betekenen dat verandering, in de zin van verbetering, mogelijk is. De conclusie dat verandering mogelijk zou zijn (dat het lyrische subject vrij zou kunnen worden, en tevens dat de man zou kunnen zien wie de vrouw "is en / wordt"), wordt ondermijnd door de subjectiviteits- en identiteits-thematiek. De termen vrijheid-onvrijheid en subject-object zijn volgens de impliciete subjects- en identiteits-thematiek geen autonome termen; zij hebben geen autonome betekenis. Zij zijn wederzijds afhankelijk van elkaar. Er is niets dat onvrij is *of* vrij, en er is niets dat subject is *of* object. Het lyrische subject bijvoorbeeld, is subject en object, vrij en onvrij.⁷

De consequenties hiervan zijn, dat het lyrische subject niet beschouwd kan worden als onvrij. Het is niet mogelijk, of niet juist, te stellen dat zij onvrij is, en het is ook niet mogelijk, of niet juist, te stellen dat zij vrij kan worden. Verder is het

voor ons niet mogelijk te zeggen dat het niet mogelijk, of niet juist, is haar te beschouwen als subject of object, of als vrij of onvrij. De tekst als leesbare tekst glipt ons door de vingers. De conclusie van het betekenisdragende impliciete verhaal (een vorm van vrijheid is mogelijk) is onverenigbaar met de zelfdeconstruerende tekst (de tegenstelling vrijheid-onvrijheid bestaat niet, vrijheid is daarom niet mogelijk), maar tegelijkertijd zijn ze nauw met elkaar verbonden; zij zijn beide op dezelfde begrippen of concepten gebaseerd, en dus is het ook niet mogelijk de twee van elkaar te scheiden.

Uit de interpretatie van de vier gedichten blijkt dat het subject geen autonome identiteit heeft, maar een verschijnsel is dat afhankelijk is, ten eerste van andere subjecten en ten tweede van het socio-culturele systeem dat alle subjecten vormt. Metaforisch gezegd is het subject of de identiteit een spiegelbeeld.

Een gevolg hiervan is dat de identiteit altijd verschoven is in relatie tot zichzelf. Dit houdt in dat het onmogelijk is de identiteit als een volledig geheel te grijpen. Een andere gevolg is dat het subject in de eerste plaats collectief en objectief is, niet individueel en subjectief. Het subject wordt gestuurd door talige en socio-culturele relaties. Het subject begrijpt niet als zich zelf of zelf, maar ontleent het begrip, niet alleen het begrip van zichzelf, maar van alles, aan het socio-culturele systeem. Zijn begrip is gebaseerd op een misverstand; namelijk dat het mogelijk zou zijn zijn *eigen* verstand te hebben.

De tekst is volgens de deconstructivisten fundamenteel onbeslisbaar. Het is niet mogelijk de tekst te grijpen als een betekenisdragende geheel. De redenen hiervoor zijn gebaseerd op de gedachte dat "signifiant" en "signifié" niet in een harmonisch geheel samenvallen. Het resultaat is dat "signifiant" naar "signifiant" verwijst, teken naar teken en tekst naar tekst, in het oneindige.

Zoals ook het subject is de tekst dus ten eerste geen autonoom verschijnsel, ten tweede geen eindig of beslisbaar geheel, maar afhankelijk van andere teksten en van het talige socio-culturele systeem, dat niet in staat is de tekst noch het subject te verankeren als vaste, statische structuren. Zowel tekst als subject zijn dynamische verschijnselen.

Zowel tekst als subject en bewustzijn worden gevormd door het talige socio-culturele systeem. Dit houdt in dat zowel tekst als subject en bewustzijn gestructureerd zijn door of opgebouwd zijn uit dezelfde logisch-semanticke binaire opposities, en dus beide slachtoffers zijn van het logocentrisme. Maar ze dragen ook zelfdeconstruerende mechanismen in zichzelf: mechanismen die zich tegen het logocentrisme verzetten. Zowel tekst als subject kunnen dus vergeleken worden met wat Derrida "een centrum dat geen centrum heeft" en "een structuurloze structuur" noemt⁸. Dit betekent dat het onmogelijk is zowel het subject als de tekst als een volledig *geheel* te grijpen: beide zijn in die zin "onbeslisbaar".

Literatuur

Derrida, J.: "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences". *Writing and Difference*, Chicago 1978.

Lacan, J.: *Écrits. Spegelstadiet och andra skrifter i urval*. Borås 1989.

Lunden, E.: *hard, mjuk*. Oslo 1976.

Solstad, Dag: "Spilleren", *Artikler om litteratur 1966-81*. Oslo 1981.

Appendix

De gedichten zijn uit het Noors vertaald door Lisbeth Pettersen. De oorspronkelijke teksten zijn als volgt:

1.Prøver å forstå i spegelen
gjennom tolv alvorlege år,
legg ei hand mot
halsen, den
er naken.

2.Det kjem noe med grensene,
det kjem noe med hennar eigen
mjuke kropp som aldri tek ende.

3.Ho vil skape seg om
til ei rørsle, ho blir logisk
sett over alt.

4.Gang på gang
bøyer han seg fram for å sjå
kven ho er og
blir, men morgonen er ennå
ei glasklokke omkring henne
og ryggen trekker brått
ei kald linje om det som er igjen

à seie.

Noten

1. Derrida 1978; p. 281: "For the signification "sign" has always been understood and determined, in its meaning, as sign-of, a signifier referring to a signified, a signifier different from its signified"
2. Deze gedachten zijn vooral cruciaal in de theorieën van Jacques Lacan (zie Lacan 1989).
3. Vergelijk de theorieën van Jacques Lacan over het spiegel-stadium (zie Lacan 1989)
4. A.G. Möbius, 1790-1868, Duits wis- en sterrenkundige. De Möbius-band (1858) was een belangrijke bijdrage tot de toen nieuwe wetenschap der topologie. De Möbiusband is een voorbeeld van "een eenzijdig oppervlak".
5. "De omgekeerde afhankelijkheid" is de titel van de gedichtenbundel met het Möbius-symbool.
6. Het Noorse "over alt" kan zowel "overal" als "boven alles" betekenen.
7. Vergelijk ook de gedachten van Witold Gombrowitz over het "ik" en zijn mogelijkheid van vrijheid; vrijheid kan volgens hem nooit "vrijheid van" zijn (Solstad 1981, over W. Gombrowitz).
8. Derrida, 1978.